

SZENT JEROMOS.*)

A mai Magyarország területén valaha támadt nagy szellemek között, a mennyire ismeretes, *Szent Jeromos* (Hieronymus) gondolt először az egyetemes történelem megírására, kora eseményeinek és saját tapasztalatainak följegyzésére. »Sokan tévelyegnek bizonytalanságban, — mondotta Máté evangéliumához írt magyarázatában — mivel nem ismerik a történelmet.« Mindent elmondani azonban ő maga sem akart, mert — szöveginté — »mikor a történelem vagy képtelen vagy ocsmány, nemesebb dolgokra kell áttérnie.« Érintette Dácia, Pannónia és a hunok történetét is. Gratianus és Theodosius, vagyis a maga kora eseményeiről, mint mondta, nem azért írt röviden, pár szóval, mintha az előkről nem mert volna szabadon és

---

*) IRODALOM. *A. Cermelli*: Vita primi et maximi doctoris ecclesiae S. Hieronymi. Ferrara, 1648. — *Renato P.* Storia della vita dell' insegne dottore della Chiesa S. Girolamo. Velence, 1746. — *J. G. Baum*: Dissertatio S. E. Hieronymi vitam exhibens. Strassburg, 1835. — *Dankó József*: Divum Hieronymum oppido Stridonis in regione interamna (Muraköz) Hungariae anno CCCXXX. p. Chr. natum esse. Mainz, 1874. — *Erasmus Rotterodamus*: Eximii doctoris H. Stridonensis vita. Bazel, 1516. (Sz. Jeromos munkáinak előszavában.) — *Victorius* (Sz. Jeromos munkáinak előszavában). Páris, 1609. — *Dolci* S. D. Hieronymi vita. Velence, 1751. — *P. Stancovich*: Della patria di San Girolamo. Velence, 1824. — *U. a. S.* Girolamo . . . demonstrato evid. di patria Istriano. Triest, 1829. — *Bernard Jenő*: Les voyages d. S. Jérôme, sa vie, ses oeuvres. 2. kiadás. Páris, 1865. — *Capor*: Della patria di S. Girolamo. (Felelet Stancovichnak.) Róma, 1828. — *Appendini*: Esame critico della questione intorno alla patria di San Girolamo. Zára, 1883. — *Collombet*: Gesch. des Kirchenvaters Hieronymus. Rottweil, 1846. — *Canisius P.* Vita S. H. 1565. — *J. Bedekovich*: Natale solum . . . S. Hieronymi in ruderibus Stridonis occultatum . . . erutum. Ujvidék, 1752. — *Engelstoff*: Hieronymus Stridonensis interpres. Havniae, 1797. — *Zöckler*: Hieronymus. sein Leben und Wirken. Gotha, 1865. — *A. Thierry*: St. Jérôme, la société chrétienne à Rome et l'émigration romaine en Terre Sainte. I. II. köt. Páris, 1867. (Magyarúl Öreg Jánostól. Budapest. 1888.) — *Sychowski*: H. als Kirchenschriftsteller. Münster, 1894. — *U. a. H.* als Litteraturhistoriker. U. o. 1895. — *A. Schöne*: Die Weltchronik des Eusebius in ihrer Bearbeitung durch Hieronymus. Berlin, 1900.

igazán beszélni, — hiszen az isten félelme megakadályozza az emberektől való félelmet, — hanem azért hallgatott, mert a birodalom területén, saját szülőföldjén is barbárok járnak-
kelnek, s így minden bizonytalan.

Történeti munkáiban és útleírásaiban — melyek közül bennünket a szentföldiek érdekelhetnek különösebben — másfélezer esztendeje már, olyan elveket hirdetett, a miket historikusaink maig sem tekinthetnek elavultaknak. Arra tehát, hogy Pannónia nagy fiával foglalkozzunk, nem kell különösebb alkalmat keresnünk, a milyen volna bizonyára, hogy a Szent Jeromusról nevezett római intézet ügye épen mostanában tartotta lekötte a közvélemény, a sajtó, sőt a diplomácia figyelmét is. Mindig alkalmoszerű beszélni olyan földinkről, ki a történetírás szabadságát és függetlenségét másfélezer esztendő előtt hirdette, és a ki ezen föld szülöttei közül először mutatta meg, hogy a világkrónikák rideg adatai közé a hazaszeretet tüze hoz igazi melegséget. Olyan igazság, a melyet a történet-tanításra nézve a most életbelépett tanterv az összes magyar középiskolákban dogma gyanánt hirdet. A palaestinaí remete-ségében is minduntalan hazájára gondoló Szent Jeromos példája szerint a történettudós, vagy a történettanító, sohase járjon oly magasan a felhők között, hogy hazáját csak parányi pontnak lássa. S ne mondjuk azt sem, hogy hazánkban a világtörténetírásnak multja nincs. Ha Székely István világkrónikáját nem vesszük is, történetíróinknak gondolniok kellene reá, hogy megemlékezzenek a régi jó Gvadányiról, kitől 1803-ban — már halála után — jelent meg magyar nyelven az első nagyszabású világtörténelem ötödik kötete; az utolsó, melyet hagyatékában találtak. A hazai világtörténetírás históriáját pedig egyenesen Szent Jeromos életének és irodalmi munkásságának vázolásával kezdhetjük.

*

Szent Jeromos (Hieronimus) Stridóban 341-ben született. Stridót némely tudósok Istriában, Liburniában vagy Itáliában keresték. *Dankó József*¹⁾ 1874-ben, *Csánki Dezső*²⁾ pedig

¹⁾ Az *Uj Magyar Sion* 1874-ben (836. l.) ismertetvén Dankó művét, megjegyzi, hogy »a szerző számos külföldi magasztaló, vagy a tárgy könyvészetét gyarapító iratot kapott, de mindezek közt legnagyobb örömmel töltötte el egy fiatal bibliographus levele. Ugyanis Márki Sándor figyelmzettette Doglioni ily című munkájára: *L' Ungheria spiegata* (Velence, 1595), hol szintén a Muraközbe tétetik Strido, nemcsak a szövegben, hanem a mellékelt térképen is.«

²⁾ *Csánki*: Magyarorsz. tört. földr. III. 16—17. l. Sz. Jeromos említése nélkül *Strigo*, *Strago*, *Sztridó*, *Osztrogo* stb. vagy *Szturgó*

magyar oklevelek alapján 1897-ben bebizonyították, hogy ez a város, mely Jeromos saját nyilatkozata szerint hajdan Dalmácia és Pannónia határán volt s melyet a góthok felöltak, a Muraközben feküdt. Strido azelőtt püspöki székhely vala s püspöke (ex provincia Pannonia Dominus Stridonensis) kevéssel Hieronymus születése előtt a niceaei zsinaton is (325) résztvett. A romok felett 1334-ben szent Magdolna temploma emelkedett, 1448-ban pedig Cilley Frigyes horvát bán egy másik templomot építtetett ott, melynek bejáratánál lerombolásáig (1738) ez a felirat állott: *Hic natus est S. Hieronymus Ecclesiae Doctor*. Miklós pápa 1447 nov. 10-én teljes búcsút engedett ezen egyház részére, mely -- úgymond -- ott áll, hol a szentnek atyai háza feküdt, melyben táplálták és nevelték. Megengedte, hogy öt éven át Szent Jeromos nevenapján évenként ajándékokat gyűjtsenek a templom látogatóitól. Ilyen adományban részesítette a templomot Zrínyi Péter horvát bán is. A pálosok az 1738-ban lerombolt réginek helyén 1744-ben építették föl a maig is meglévő templomot. A helyi hagyomány tehát, mely a tudósok vitatkozásaival különben keveset törődik, közel tizenhat századon keresztül sohasem feledkezett meg róla, hogy Szent Jeromos ott, Usáktornya közelében született.

Születésének esztendejét a tudósok 321—347 közt keresik. Dankó pl. 331-re teszi, első sorban arra támaszkodva, hogy az aquitaniai szent Prosperus, ki a régiak közül egyedül említi évszámot,¹⁾ Bassus és Ablabius consulsága idejéről, vagyis 331-ről említi, hogy »Hieronymos nascitur.« De nem valószínű, hogy így gyermeknek nevezhette volna magát Julianus császár halálakor (363. jun. 27.), midőn már 32 esztendő lett volna, holott a gyermekkort ő két évtizedre terjedőnek mondja. Ezért és sok egyéb oknál fogva, különösen későbbi irodalmi működése nagy fáradsággal megállapított chronologiai adatainak egybevetéséből valószínűbbnek látszik művei tudós kiadójának és életrajza megírójának, Vallarsinak adata: a 346-ik év.²⁾

Eusebius Sophronius Hieronymus atyja, Eusebius, latin és római katolikus volt; a dalmátok tehát már e miatt is hiában keresik benne földijöket. Szent Jeromos gyakran emlegette Dalmáciát a nélkül, hogy csak egyetlen egyszer is hazájának nevezte volna. A dalmátok kivált a renaissance korában kezd-

---

Zala-megyei várra vonatkozólag 1271—1497 közt 20 magyar oklevelet sorol fel.

¹⁾ *Migne*: Patrologia (1861), 576. hasáb.

²⁾ Sancti Hieronymi opera omnia. (*Migne*: Patrologia, I. 9—12. hasáb.) Ezt fogadja el legújabbban Schöne is (id. m.), ki szerint 346-ban vagy 347-ben született.

ték őt a maguk részére követelni. 1441-ben egy Girolamo da Potonia nevű dalmát pap alapította az 1901-ben diplomáciai vita tárgyául szolgált római intézetet, melynek részére V. Miklós pápa 1453 május 20-án illyrekből, vagyis dalmátokból való kormányzatot engedett. V. Sixtus pápa ezt, mint született dalmata, 1589-ban újabban is megerősítette s a congregatiót azóta valamennyi pápa elismerte; a congregatio dalmát jellege azonban csak az alapítványra vonatkozhatott, nem Jeromos nemzetiségére, kivált nem szláv származására. Azt a szép latinságot, melylyel műveit írta, otthon, szüleinek házában tanulta. Némelyek nemes eredetűnek, mások görög rabszolga-családból származónak tartják. Szülei mindenestre jómódúak voltak, a kik fiukat gondosan neveltették oly vidéken, hol — magának Jeromosnak nyilatkozata szerint — a rabszolga paraszt nép istene a gyomor, s a hol a lakosok napról-napra élnek; a hol tehát »az a szentebb, a ki gazdagabb.« Ez a socialista-ízű megjegyzés annál meglepőbb, mert apjának magának is voltak rabszolgái; Jeromos egyik rabszolga cellájából a másikba szaladgált, idejét játékkal töltötte s nagyanyja öléből akárhányszor csak erőszakosan vihették komor tekintetű nevelője elé. Anyja nevét nem tudjuk; anyai nagynénjét, kit nem nagyon szeretett, Castorinának nevezték; hugának neve ismeretlen; öcsését Paulinianusnak hitták.

Gyermekkori pajtása és tanulótársa Bononius, előkelő, gazdag családból származott. Vele együtt ment tizennyolcz esztendőskorában Rómába. körülbelül 363-ban, hol ezentúl a grammatikai, rhetori és philosophiai iskolákat látogatta. Már tanuló korában nemcsak forgatta, de gyűjtötte is a könyveket; a mellett azonban a nagyvárosi élet örömeit sem vetette meg, a min később eleget bánkódott. Tanulmányait 369-ben elvégeztén, hazatért Stridóba, hogy szülei házában készüljön újabb tanulmányutakra. Rövid idő múlva azonban átment a legközelebbi nagy városba, Aquilejába, hol különösen a tudós Ruffinus-szal kötött barátságot. Majd Galliába utazott s azt több irányban bejárta, hogy tudós férfiakkal társalkodva, könyvtárakban kutatva, gyarapítsa ismereteit. Pedig akkor már, a hogy 123-ik levelében sokkal utóbb elpanaszolja, az Alpok és a Pyrenaeusok, a Rajna és az oceán közt mindenütt csak romokkal találkozott. A barbárok elfoglalták és feldúlták Moguntiacumot (Mainzot) s a templomban több ezer embert mészároltak le; Vangionest (Wormsot) a hosszú ostrom jőformán megsemmisítette; Rheims, Amiens, Tournay, Strassburg stb. mind a németek kezére jutott; Aquitania, Gallia Lugdunensis és Narbonensis városai kevés kivétellel elpusztultak s

a mit megkimélt a vas, megölte az éhség; könyvek nélkül nem szólhat Tolosáról (Toulouseról); szent Exsuperius püspök érdeme, ha még nem omlott össze egészen. Legtovább időzött Trierben, hol Ruffinus kérelmére szent Hilarius könyveit másolgatta. Más utakat is tett hű kísérelőjével, Bonosus-szal, különösen »a Rajna félbarbár partjain.« Itt határozta el, hogy Istent a magányban fogja tisztelni.

Hazatért tehát Stridóba; de nem azért, hogy rokonai és ismerősei körében éljen szerzetes módjára, hanem hogy gondoskodjék hugáról és kis öcscséről, Paulinianusról. Egyet-mást tevén érdekekben, átment Aquilejába, hol számos tudóssal kötött ismeretséget és barátságot, egyebek közt a százesztendő Paulus-szal. Itt írta első nagyobb művét a törrel hétszer átdöfött asszonyról, s ezt a munkáját barátjának, későbbi zarándoktársának, Innocentiusnak ajánlotta. Nagyon elkedvetlenítette hugának valami hibája s talán e miatt hasonlott meg Lupicinus stridói pappal is, a kiről megírta, hogy vak vezet a világtalant, míg mind a ketten gödörbe esnek.

Egyrészt családi okok, másrészt régi kegyes vágyakozásai készítették, hogy keletre utazzék. Valószínűleg mindjárt Aquilejában szállt hajóra s a Balkánt megkerülve jutott el a Pontusba. Útközben minden nevezetességet megtekintett. Athénben nemcsak Pallas Athene szobrát csodálta, hanem azt az érczből való égtékét is, melyet gyöngé erejével alig tudott megmozdítani. Kis-Azsiában Bithynián, Galatián, Cappadocián és Cilicián keresztül, tehát a szárazföldön folytatta útját Syriába. Vele járt Innocentius, Heliodorus, az aquilejai Nicaeas és Hyla is, míg galliai útjában hű kísérelője, Bonosus, egy dalmáciai szigeten már korábban megkezdte remeteskedését. Nem bizonyos, ebben az útjában meglátta-e Jeruzsálemet, hová annyira vágyakozott. Ő maga csak második útjáról említi, hogy szemügyre vette a szent város csodáit, nevezetességeit. Ugy látszik, 373 vége felé, Antiochiában változtatta meg útja tervét, mert ereje cserben hagyta s betegeskedni kezdett. Most érezte igazán, mire vállalkozott, midőn odahagyta hazáját, szülőföldjét, szüleit, hugát, rokonait, megszokott életmódját; de akkor sem hagyta el az útra válogatott művekből összeállított kézikönyvtárát. Társai közül Innocentius és Hyla már is áldozatai lettek az út fáradságainak; őt magát láz gyötörte Evagrius vendégszerető házánál, Heliodorus és Nicaeas pedig meg nem állhatták, hogy ez idő alatt ki ne ránduljanak Jeruzsálembe, s ha visszatértek is betegágyához, egyre a hazautazást emlegették. De a beteg Jeromos is tett apróbb látogatásokat; pl. többször járt Apollinarius laodiceai (ladikyhei) püspöknél, a híres biblia-

magyarázónál, ki az exegetikában neki is mestere lett, kit azonban 376-ban már nyíltan eretneknek tartottak. Eljárt gazdájának, Evagriusnak új birtokára, az Antiochiától mintegy 30 mérföldre eső Maroniába is, hol gyakran beszélgetett az öreg Malchus szerzetessel s élete történetét utóbb (de 392 előtt) le is írta.

A 374 év végén vagy 375 elején (épen a népvándorlás kezdetéül elfogadott esztendőben) elvonult a coele-syriai Calcis pusztaságába, hogy zavartalanul remeteskedjék s bűnbánatot tartson, mint maga mondta, skorpiók és vadállatok földjén könnyezvén, sóhajtozván napról-napra. Nélkülözést szenvedett mindenben, csak könyvekkel volt bőven ellátva itt is, sőt könyvmásolókat is tartott maga mellett. A classikusok kitűnő ismerője ebben a remeteségben kezdte tanulni a zsidó betűket és nyelvet; némelyek szerint görögül is itt tanult meg, holott kétségkívül már azelőtt is beszélt e nyelven, mely nélkül keleten nem boldogulhatott volna; de mindenesetre tökéletesítette magát benne. A 375 évi nagybőjt idején azonban az elkinzott ember egy lázas álma következtében megfogadta, hogy ezentúl nem foglalkozik kedves Cicerojával és a többi classikussal, hanem végképen és teljesen a szentírás tanulmányozására adja magát.

Lemondása mintaképeül szent Pál thebaisi remetét választotta, kiről rövid könyvet is írt. Az Aquilejába hazatérő Heliodorus-szal számos levelet küldött ismerőseihez, barátaihoz, kiket ekként értesített élete sorának változásáról; magát Heliodorust pedig valóságos parainesis-sel látta el, melyben a remete-élet boldog függetlenségét dicsőíti. Ezt a munkáját az aquilejaiak, sőt a rómaiak is lelkesedéssel másolgatták.

Abban az időben a katolikusok és arianusok közti vilongások miatt az antiochiaiaknak egyszerre négy püspökük is volt, kik közül Meletius, Vitalis és Paulinus mindent elkövettek, hogy Jeromost a maguk részére nyerjék. Ezek a pártvillongások s az ezekkel járó hitviták 377-től fogva mintegy két esztendeig őt sem hagyták nyugodni. 379-ben végre is odahagyta remeteségét s visszatért Evagrius vendégszerető házához Antiochiába, hogy a kedélyeket megnyugtani segítsen. Midőn itt egy Elladius nevű ember a nyílt piacon Lucifer cagliarii (sardiniai) püspök szellemében kelt ki a katolikusok ellen, kik a megtérő arianusokkal szemben kiméletet tanúsítottak, Jeromos a luciferianusokról és az orthodoxusokról írt dialogusával kelt a katolikusok álláspontjának védelmére. Ennek s egyéb sok érdemének elismeréséül őt az egyik püspök,

Paulinus, 380-ban pappá szentelte, hogy a remete-élet abba-hagyására bírja.

Igy ismét belekerülvén a közélet forgatagába, Konstantinápolyba utazott, a hol egyik leghíresebb hallgatója és bámulója lón Nazianzi szent Gergelynek, ki ragyogó ékesszólással és a szentírásban való csodálatos jártassággal épen akkor (380) védelmezte javában a katolikus hitet az arianusok, novatianusok és apollinaristák ellen. De maradt reá ideje, hogy görögből latinra fordítsa *Eusebius caesareai* püspök († 338) híres világtörténetét (*Chronicorum canonum omnimoda historia*), sőt azt Suetonius és több más történetíró adataival bővítse s egészen Valens császár haláláig (378) folytassa is.¹⁾ Ugyanekkor fordította görögből latinra Origenesnek Jeremiást és Ezechielt magyarázó 18 szentbeszédét s mondta tollba 381-ben a *Scraphin*-ről (főangyalról) szóló értekezést, melyet utóbb hibásan tartottak kortársra, Damasus pápa művének.

Jeromos 382-ben Rómába utazott, részt veendő a keleti és nyugati egyház elszakadásának megakadályozása végett tartott zsinaton. Azzal a hajóval ment, mely Paulinus antiochiai és Epiphanius salamisi (cyprusi) püspököt is szállította. Damasus pápa titkári teendőkkel bízta meg, s keletre, nyugatra sok fontos levelet íratott vele; annak azonban nincs történeti alapja, hogy bibornokká vagy könyvtárnokká nevezte volna ki. Pedig oly nagyra becsülte, hogy műveit nemcsak olvasta, hanem néha saját kezével másolgatta is. Gyakran vitatkoztak egymással szentírási tételekről s Jeromos a pápa kérelmére arra is vállalkozott, hogy az evangéliumnak régibb latin fordítását a sokféle görög codex alapján kijavítsa és szövegét helyreállítsa. A zoltárok latin fordítását szintén átnézte és kijavította.

Talán a nagyvárosi élet könnyelmű társadalmának szemlélete bírta rá Jeromost, ki mint a pápa kegyeltje is remete maradt, hogy mozgalmat indítson a római leányok és asszonyok tudományos és vallásos kiképzettetése érdekében. Valóságos irodalmi előadásokat tartott nekik, s hallgatóinak egy része bámulatos haladást tett a szentírás magyarázatában. A pápa, hogy a nőnevelés ne foglalja el teljesen, mint különben is nagyon beteges ember, arra kérte, hogy olvassa föl neki kész munkáit; Jeromos tehát a szentírásból öt tételt irodalmi alakban fejtegetett előtte, hogy szórakoztassa; majd könyvet írt Helvidius

¹⁾ *Schöne* szerint (id. m.), ki az *Eusebius-Jeromosféle* krónikát már 1866-ban kiadta és lefordította, Jeromos 381 végén kezdett a fordításhoz.

ellen, ki szüz Mária szeplőtelen fogantatását tagadta; értekezett a fősvénységről, az egyiptomi remeték élete módjáról stb.

Pártfogója, Damasus pápa azonban 384 decz. 10-én vagy 11-én elhunyt, s utóda Siricius, épenséggel nem tartozott barátjai közé. Meghallgatta az ellene emelt vádakát, melyek közül az volt a legsúlyosabb, hogy azért gyűjti maga köré Róma leggazdagabb leányait és asszonyait, hogy elcsalogassa őket Jeruzsálembe, a hol azután társaságukban vígan akar élni. Röpiratban vádolta őt egyik földije, a segestai (sziszeki) Onasius is. Tisztázta ugyan magát, de 385 augusztusában odahagyta Rómát, mely törekvéseit oly helytelenül ítélte meg. Vincentius és több más szerzetes társaságában Rómából vagy inkább Ostiából Rhegiumba evezett; ott szemügyre vette a Scyllát és Charybdist, hogy az Ulysses történetében emlegetett viszonyokat jobban megértse. Sokat kérdezősködött a vidék lakosaitól, kik azt tanácsolták neki, hogy ne Proteus szőlőp, hanem a joniai öböl felé folytassa útját, hol kevesebb a rabló és kalóz; tehát Malea-hegyfok előtt és a Cykládokon át ment Cyprusba, hol Epiphanius, Antiochiában pedig Paulus püspöknél pihent meg. Antiochiába ugyanazon úton érkezett Paula és leánya, Eustachion is, a kikkel igen nagy hidegben együtt indult Palaestina bejárására. Jeromos nem szólt coele-syriai és phoeniciai útjokról, mert — mint megjegyezte — úgy sem akar útleírást adni és csak a szentírásban emlegetett helyeket akarja följegyezni. A földközi tenger partjára Berytus római gyarmatnál értek, s elhagyván azt és a régi Sidont, Sarepta partjain meglátogatták Illés tornyocskáját, hol az Üdvözítőt imádták; azután a tyrusi homoksvatagon át, hol valaha szent Pál térdelt, eljutottak Accoba, melyet »most« Ptolemaisnak neveznek. Onnan (alkalmasint a Karmel hegy-ség északi tövében haladva) a Józsiás megöletése miatt nevezetes mageddói mezőkön át értek a philistaeusek földjére s nagy kanyarulattal ismét a tenger partjára. Ottan megcsudálták Dornak, a hajdan oly hatalmas városnak romjait és viszont Strato tornyát, melyet Judea nagy királya, Herodes emelt Augustus császárnak Caesareában, a hol megtekintették Cornelius házáat, Krisztus egyházáat, Fülöp házacskáját és a négy prófétanő ágyát. Azután Antipatrist (Me-Jarkont) látogatták meg, ezt a félig romokban heverő várost, mely Herodes apjáról vette nevét. Délnek fordulva, Lyddába vagyis Diospolisba mentek, mely egészséges levegőjéről és arról nevezetes, hogy szent Péter itt támasztotta fel Dorcast vagyis Tabithát és (az *Apostolok cselekedetei* szerint Lyddában) Aeneast. Nincs messze tőle Arimathia (Ramathaim), a Jézust eltemető József-

nek falucskája; és Nobe, hajdan a papok városa, most a megvilkoltaknak temetője. Megnézték Joppét, azt a kikötőt, a hová Jónás menekült, és — hogy Jeromos szavai szerint a poéták meséit is említsem — azt a sziklát, a hová Andromeda volt lánczolva. További útjukban érintették Emmaust vagyis Nicopolist, a hol az Urat a kenyér fölszegésénél megösmerték, s a hol Kleofás az egyháznak ajánlotta föl a maga házát. Arrább menve leszálltak Alsó- és Felső-Bethoronba, a Salamon királytól alapított városba, melyet azonban a háborúk viszontagságai elpusztítottak; jobbfelé láthatni onnan Ajalont és Gabaont (Gibeont), a hol Józsue (Jézus), Nave fia, öt király ellen harczolva, parancsolt a napnak és a holdnak, a gabonitákat pedig büntetésből favágókká és vízhordókká tette. Rövid ideig pihentek a földig lerontott Gabaa (Dseba) városában, Benjamin törzsének székhelyén.

Balra hagyván magok mellett az éhség idejében népén gabonával segítő Helena mauzoleumát, beléptek a három nevű (Jebus, Salem, Jerusalem) szentvárosba, melyet azután Aelius Hadrianusról, ki romjaiból újra építette, Aeliának neveztek. Palaestina proconsulja jól ismervén Paula családját, hivatalnokokat küldött eléje, kik azután a praetoriumban (a kormányzó lakásán) csináltak nekik szállást. Paula a legalacsonyabb szobácskát választotta magának. Lelkesedéssel és buzgósággal járt be minden helyet és csak erős sürgetésekkel lehetett őt távozásra bírni. A kereszt előtt leborulva úgy imádta azt, mintha maga a fölfeszített Jézus függne rajta. Belépvén a szentsírba, megcsókolta a követ, melyet az angyal elmozdított. És csókolgatta azt a helyet is, a hol az Ur teste pihent. Egész Jeruzsálem tanuskodhatik róla, mennyit sóhajtozott, könnyezett és bánkódott ottan, tanuskodhatik — úgymond Jeromos — maga az Ur is, a kihez fohászzkodott. Fölkereste később a Siont is, mely most várrá van átalakítva. Ezt a várat Dávid király bevette s azután újra építtette. Megmutatták nekik az egyház azon oszlopaít is, melyekre ráfrecscent a megkötözött, megostorozott Jézus vére; azt a helyet, a hol a szentlélek leszállt százhusz hívőre, hogy beteljesedjék Joel jóslata.

Majd tehetségéhez képest megajándékozván a szegényeket, Paula és kísérete elindult Betlehem felé, s az út jobbán elhaladt Ráchel sírja mellett. Betlehemben azonnal ájtatoskodtak a szent szűz szállásán és az Üdvözítő szülőhelye, a jászol mellett. Paula asszony maga esküdözve beszélt Jeromosnak, hogy pólyába takargatva látta Jézust és a szent szűzet, a ki szoptatta, miközben gyermekét a pásztorok imádták. Jeru-

zsálemben és Betlehemben maga Jeromos a szentírásban legjártasabb zsidókkal nézegette a nevezetes helyeket, hogy mindenről kellő felvilágosításokat nyerjen s megtanulja azokat a régi elnevezéseket, mik a latinisító római uralom alatt a köznép előtt lassankint-feledésbe mentek.

Paulával együtt zarúndokolt Jeromos az Aderhez, vagyis a nyáj tornyához, hol valaha Jákób legeltette nyáját s hol a pásztorok ezt a szózatot hallották: Dicsőség a mennyekben Istennek, békesség a földön, és az emberekhez jóakarát! Onnan Egyiptom meglátogatására mentek. A Gaza felé vezető régi úton haladtak. (Ez egyenesen délnek tartott, míg az újabb, rövidebb út délnyugatnak fordult.) Bethsuron át értek Eskolba, melynek neve szőlőfürtöt jelent. Termékeny vidéken keresztül jutottak Sára lakóhelyére, a hol látták Izsák bölcsőjét és Abrahámnak azt a csonka tölgyfáját, mely alatt megpillantotta Krisztust és örvendezett neki. Fölkerelkedve, leszálltak Hebronba, vagyis Kariath-Arbéba »a négy férfiú (Ábrahám, Izsák, Jákób és Adám) városába.« Másnap már Kafár-Baruchában (az áldás falujában) álltak, a meddig Ábrahám kísérte az Urat. Innen néztek végig a terjedelmes síkságon s az egykori Sodoma és Gomorrha térségein, a bortermő vidéken. Megemlékeztek Lóth barlangjáról, és Paula könyek közt intette kíséretét, óvakodjanak a bortól, mely -- mint a moabitáknál és az ammonitáknál történt -- csak az érzékiséget növeli. Merengve nézett Jeromos dél felé, a hol a menyasszony feke találta völgyényét¹⁾ és József testvéreivel lerészegedett.²⁾

Innen Thekoán és Amoson keresztül tértek vissza Jeruzsálembe. Az Olajfák-hegyén pirosas fényben ragyogott feléjük a kereszt, melyen az Üdvözítő meghalt. Látták azt a helyet, hol a zsidók égő áldozatul évenként vörös tehenet szenteltek az istennek, hogy annak hamuja miatt megengesztelődjék Izrael iránt. Majd meglátogatták Lázár sírját, Bethphagét, a papok faluját; azt a helyet, hol az irgalmas samaritanus a mindenkítől elhagyatott sebesültnak segítséget nyújtott; Adomimot, melynek neve vért jelent, mivel a rablók támadásai miatt ott sok vér folyt; kegyelettel nézték Zachaeus sykomor-fáját; azt az útszéli helyet, a hol Jézus a két vakot meggyógyította. Így érkeztek Jerikóba, hol egyebek közt megszemléltek a Józsue idejében a Jordánból hozott tizenkét követ, a mit a tizenkét apostol előhírnökének tartottak. Alig mult el az

¹⁾ *Migne*: Patrologia, XXII. köt. 387. h. Ezt az Énekek Éneke I. 6. (Károli bibliafordításában V. 2.) beszéli el.

²⁾ Migenél u. o. a Genesis 43. 16. (Károlinál 43. 34.) alatt.

éjszaka, hő vágygyal siettek a Jordán vizéhez s a folyó partján állodogálva, napkeltekor az igazság napjára, Krisztusra gondoltak; arra a csodálatos eseményre, a honfoglaló zsidók hogyan keltek át száraz lábbal a Jordánon, mint a hogy utóbb Illés és Elizeus keltek át rajta; és arról elmélkedtek, miként vette föl habjaiban az Ur a keresztséget, hogy lemossa az egész világ bűneit.

Utjokat innen északnyugat felé folytatták. Megtekintették Achor völgyét, hol Józsue megátkozta, a nép pedig megkövezte a tolvaj fősvény Achant; látták Bethelt, hol a meztelen és szegény Jákób, a puszta homokon aludva, a mennybe vezető latorjáról álmódott; megtekintették Józsuének, Nave (Nun) fiának és Eleazárnak, Áron pap fiának az Ephraim hegyén levő sírját; amaz Tammathsaréban a Gaas-hegy északi részén, emez Gabaaban pihent; eleget csodálkoztak rajta, hogy földosztó létére Józsue ilyen hegyes és rideg helyet választott. Mit mondhatott volna Jeromos az odább északon fekvő Silóról, hol a lerombolt oltárt látta s a hol Benjamin törzse példát adott Romulusnak a szabin nők elrablására. Átmentek Sichembe, melyet némelyek tévesen olvasnak Sicharnak. Ez a Garizim-hegy tövében Jákób kútja körül épült város. Szomjazva, éhezve ennél a kútnál ült az Ur, kinek szomját az a samáriai nő elégítette ki, a ki őt igaz Messiásnak, igaz Megváltónak ismerte el. Innen is tovább menve, megnézték a tizenkét patriarcha sírját és *Sebaste* vagyis *Samaria* városát, a melyet Herodes, Augustus tiszteletére Augustának nevezett el. Ott vannak eltemetve Elizeus és Abdiás próféták, valamint az asszonyok minden szülöttei közt a legnagyobb, *Keresztelő szent János*. Sok mindenféle csodálatos dolog rémítette őket ottan; mert a rossz lelkeket kínjaiuk közt ordítani hallották s a szentek sírjai előtt az emberek farkasok módjára üvöltöttek, mint kutyák vonítottak, mint oroslánok ordítottak, mint kígyók sziszegtek, mint ökrök bőgtek. Némelyek fejeiket úgy hátrahajtották, hogy hátukkal végre a földet érintették; az asszonyok lábuknál fogva felakasztották magukat, úgy hogy ruháik arcukra borultak. Megszánták valamennyit, egyenként megsiratták őket és Krisztus kegyelmét kérték reájok.

Paula asszony gyöngéledett ugyan, de útítársaival együtt gyalog ment föl a hegyre, melynek két barlangjában az éhség és inség idején Abdiás próféta száz prófétát táplált kenyérrel és vízzel. Innen gyorsan utaztak észak felé *Názáretbe*, hol az Ur növelkedett; megtekintették Kánát és Kapharnaumot és az Ur hajózása miatt szent emlékü Tiberiás tavát; a pusztát, hol Jézus kevés kenyérrel sok ezer embert kielégített s a morzsák-

kal azonkívül Izrael tizenkét törzsének mind a tizenkét kosara megtelt. Fölmásztak a Thábor-hegyére, a hol az Ur átváltozott. Megtekintették továbbá a Hermon és Kis-Hermon hegyeit, valamint Galilaea igen téres mezeit, hol Sisera hadait Barach szét-szórta; megnézték a közelében levő Nain várost, hol Krisztus föltámasztotta az özvegyasszony fiát. »Nincs elég napom annak elbeszélésére — mondja Szent Jeromos — a tiszteletreméltó Paula hihetetlen hittel mennyit utazott.«

Bejárván Palaestinát, Egyiptomot utazták be. Ezt az útjokat Jeromos a Jeruzsálemtől délnyugatra fekvő Sochonál és Sámson forrásánál kezdi, hol Sámson egy szamar állkapcsával győzött. Tikkadtságukból felüdülvé folytatták vándorlásukat Morasthim felé, hol Michaeas sírja fölött most templom emelkedik. Oldalt hagyván Maresát, Idumaeát és Iachist, mindenütt a puha homokban utazók nyomait követték a széles pusztaságban. Így érték el Sior (szószerint *Zavaros*) egyiptomi folyót, melyen túl őt, kanaáni nyelven beszélő városban haladtak karesztül. Átkeltek Gessen (Gózen) földjén és a taneusi mezőkön, hol (Pelusiumnál) Isten oly csodát művelt; érintették No városát, melyet azután Alexandriának neveztek.

Alexandriában Szent Jeromos főkép a szentírás kitünő magyarázójával, Didymussal társalkodott, hogy egyik-másik kétségét eloszlassa. Oseás magyarázata végett a tudós három könyvet mondott tollába. »A mit nem tudtam, megtudtam tőle, — írja hálás tanítványa évek múlva is — a mit tudtam, azt az ő meghallgatása után nem vesztettem el.« Különben csak 30 napot töltöttek a világvárosban, hogy mentül alaposabban megnézzék Nitriát, hol a legtisztább nitrummal (sziksóval) mossák le naponkint az erényeiken esett szennyet. A mikor észrevették őket, Isidorus hitvalló püspök a szerzetesek (köztük papi és levitai rangúak) megszámlálhatatlan csapatával jött eléjük s örvendeztek nekik az Ur nevében, a mire azonban Paula asszony méltatlannak mondta magát. Macarius, Arsenius, Seraponias és a kereszténység más oszlopainak, Nitria világhírű szerzeteseinek szűk czelláit áhitattal keresték föl. Paula asszony azt hitte, hogy Krisztusnak valódi szentjeit látja maga előtt, s a mit nekik adott, örömmel hitte, hogy magának az Istennek adja. Csodálatos lelkesedés és asszonynál hihetetlen erő jellemezte. Megfeledkezve neméről és testének gyöngeségéről, leányával együtt annyi ezer szerzetes közt akart letelepedni. De mégis csak jobban vonzódott a szentföldhöz és valami kimondhatatlan vágy ragadta meg őket, hogy ottan, Betlehemben keressék a magányt. Pelusiumban tehát hajóra ülve, »oly gyorsasággal tértek vissza, mintha madarak lettek volna.«

Ha tehát mentegetőzött is, hogy nem adhat útleírást, Pannónia szülöttei közül mégis Jeromosé a legrégebb útleírás, mely két klasszikus országról szól.¹⁾ A tudós theologus másoknak is minduntalan ajánlotta, hogy útra keljenek és személyesen szerezzenek tapasztalatokat. »Valamint - - úgymond - jobban értik a görögök történetét, kik Athént láthatták, és jobban értik Vergilius harmadik könyvét, kik Troastól a Leucata hegyfokon (Capo Ducato) és Akrokeraunián keresztül a Tiberis ostiai kikötőjéig hajóztak: úgy azok is világosabban értik a szentírást, kik saját szemökkel látták Judeát s a kik a régi városokat és helyeket ugyanazon vagy változott néven megismerik.« Nehány szentéletű szerzetessel Betlehemben telepedett meg, hol igen gyakran imádkozott az Údvözítő »bölcsőjénél.«

Czellájába zárkózva, lemondott minden földi örömről, s elmélkedve, tanulmányokba mélyedve töltötte életét. Inkább tudós tekintélye, mint egyházi jellege tartotta össze a körülötte alakuló conventet. A kormányzásnál nagyobb örömét találta abban, hogy négy magyarázatot írhatott szent Pál leveleihez, a mi nagy érdeme, mert latin nyelven idáig erre senki sem vállalkozott. Ezt a theologiai munkáknak egész sora követte. Magyarázgatta a Genesis zsidó hely- és személyneveit; latinra fordította Didymusnak a Szentlélekről szóló könyvét s Origenesnek Lukács evangéliumához írt harmincz homiliáját; hét értekezést írt a 10—16. zsoltárról s összefoglalta Malchusnak, a fogoly szerzetesnek és boldog Hilarionnak (391) életét. A rákövetkező esztendőben szerzette a *híres férfiakról* (de *viris illustribus*) szóló könyvét s átdolgozta a septuaginta-tudósok bibliafordításának egy részét, melyből azonban csak Jóbnek és a zsoltároknak könyve maradt reánk. Majd, ezzel be nem érve, latin magyarázatokat írt az ó-testamentum zsidó szövegéhez (392), lefordította a Királyok könyvét stb. s e közben Paulához és Eustachionhoz meg másokhoz is intézett néhány nagybecsű levelet. Őt prófétához írt magyarázatai után 392-ben mintegy pihenésképen fejezte be a híres férfiakról szóló könyvét, melyben első sorban az egyháznak latin és görög kitünőségeit örökítette meg; de bölcselkedőket, tudósokat, történetírókat, költőket, epikusokat, tragikusokat, komikusokat is fölvetett a gyűjteménybe. Talán el sem készült vele, midőn már két könyvben támadta meg Jovianus eretnokségét. Midőn e közben a hajadonságot magasztalva, a házasságot ócsárolni lát-

¹⁾ Olv. különösen Eustachionhoz írt levelét, melyben oly szépen vázolja Eustachion anyjának, Paulának életét. *Migne*: Patrologia, XXII. köt. 882—890. h.

szott, »félreértett szavainak magyarázataképen« apologetikumot írt. Kétségkívül volt benne rugalmasság. A mit épen Jeruzsálemben időző barátja, Ruffinus, tévedésnek talált (393) Origenesnél, azt Jeromos különös akadémuskodás nélkül a maga részéről is tévedésnek ösmerte el; s midőn szent Epiphanius salamiszi (cyprusi) püspök 394 husvétjén Jeruzsálembé jött, a feltámadás templomában Origenes felfogását támadta, a miért János jeruzsálemi püspök ismételve megintette, úgy hogy éjnek idején futva kellett menekülnie Betlehembe. Kitért tehát a háborúság Epiphanius és Jeromos katholicismusa és a jeruzsálemi origenisták közt s nem csillapult Archelaus comes és Theophilus alexandriai püspök közbelépése után sem. Theophilus kezdetben jóakarattal viseltetett Jeromos iránt, később azonban elhidegült vele szemben, a miért ismét irodalmi munkákban (pl. Jónás magyarázatában) keresett kárpotlást. Elégtételére szorgált, hogy Ruffinus, mielőtt Rómába visszatért volna, a föltámadás (szent Anastasius) templomában mise után ünnepiesen kibékült vele, miben némelyek azt látták, hogy Ruffinus elősmerte Origenes tévedéseit. Ez a szép jelenet egyelőre mindenestre elvette a jeruzsálemi hitszakadás élet.

Jeromos azonban ezentúl sem dolgozhatott nyugalmasan, mert három hónapon át láz gyötörte; betegen írt Máté evangéliumához magyarázatokat (398), — s már a békének örvendezve intézett Fabiolához egy levelet a papok öltözetéről.

Ruffinus-szal újabb vitára adott okot, hogy Macarius itáliai szerzetes Ruffinus biztatására lefordította, sőt betoldásokkal is ellátta Origenesnek a *fejedelmekről* (περι ἁρχῶν) írt munkáját, melynek előszava Jeromost oly módon dicsérte, hogy gyanut keltsen igaz hite iránt. Pammachius és Oceanus előkelő rómaiak azon melegében elküldték Jeromosnak ezt a könyvet, hogy a katolikus hittel ellenkező nézetek és a beszűrésök ellen védekezessék. »Én — felelte Jeromos — Origenesben a magyarázót dicsértem, nem a dogmatikust; eszét s nem hitét; a bölcseledőt, nem az apostolt. A kik tudni akarják, mint vélekedem Origenesről, olvassák el az egyházatyákról írt commentáriusaimat, üssék föl az ephesusi levelekről szóló három kötetemet s meglátják, hogy én Origenes dogmaival sohasem értettem egyet, origenista sohasem voltam.« Nem fordításnak, hanem kifordításnak tartotta Macarius munkáját s a περι ἁρχῶν hű fordításával (399), Theophilus pedig, sőt — levele következtében — Anastasius pápa is Origenesnek és követőinek kárhozzátásával felelt. Ruffinus Rómába sietett, hogy tisztázza magát, s megírta — főkép Jeromos ellen intézett — apologiáját, melyben az eretnekség vádjá ellen védekezik. Theophilus 401 évi hús-

véti pásztorlevelében különösen az egyiptomi (nitriai) szerzetesek ellen kelt ki, a kik Origenes tanításainak legbuzgóbb követői voltak; majd zsinatra hívta össze az egyiptomi püspököket s ott három kiváló szerzetest egyházi átok alá vettetett. A szerzeteseket a kiküldött katonák ugyan nem találták meg, de czeláikat könyveikkel együtt elégették, 300 szerzetest pedig menekülésre kényszerítettek. Theophilusnak ezen ügyre vonatkozó leveleit egyebekkel együtt Jeromos fordította görögből latinra, maga is mindenképen az origenismus megsemmisítésére törekedvén. A következő esztendőben (402) Ruffinusnak is megfelelt.

E közben Betlehemben a Paula költségén épült monostor körül szállóházat akart emeltetni a zarándokok számára, hogy a nagy számmal oda özönlő szerzetesek és zarándokok úgy ne járjanak, mint József és Mária, kik Betlehembe jöven, nem találtak szállást. Az öcscsét Paulinianust már 399-ben visszaküldte hazájába Stridóba, hogy rokonaitól és azoktól a félig feldúlt falvaktól, melyek a barbárok kezéből megmenekültek, erre a czélra adományokat gyűjtsön. A honi tájak felől, Aquilejából, Ruffinus egy kereskedővel elküldte hozzá apologiájának egy példányát s levelet is írt neki, melyben személyét és könyveit egyaránt megtámadja. Jeromos egy harmadik rőpiratban válaszolt, holott szent Chromatinus aquilejai püspök már azelőtt kérte, hogy ne írjon vendége, Ruffinus ellen. Kérésére azért nem hajolt, hogy hallgatását a vádak és hibák elismerésének ne vegyék, különösen Rómában, Itáliában és a dalmát szigeteken, melyeket Ruffinus elárasztott könyveivel. Nagyobb örömmel felelt Sunnia és Fretela germániai tudósoknak, kiknek kérdésére megnagyarázta a zsoldárok latin és görög szövegének néhány eltérő helyét. »Ki hienné — úgy mond — hogy a géták barbár nyelve a zsidó igazságot keresse és hogy az alvó görögökkel versenyezve, maga Germánia vizsgálja a Szentlélek adományait? Kérges markukkal, melylyel imént még csak fegyvert fogtak, és nyilazásra alkalmasabb ujjakkal most már stilust és tollat forgatnak; és harcziás keblökkel a keresztény szelídséghez fordulnak.« 403-ban bizonyosan még nagyobb meglepetésszel hallotta, hogy már *a hunok is éneklék a zsoldárokat.*

Jeromosnak a galatabeliekhez írt levél magyarázata közben Péter apostolra nézve tett egyik állítását szent Ágoston helytelennek találta s ez ügyben már 394-ben levelet intézett hozzá, melyet azonban nem kapott meg; később, 402-ben Hippo nagy püspöke kijelentette, hogy sérteni semmiképen sem akarta. Ez a levelezés is mutatja, az egész keresztény világban milyen figyelmet keltettek szentírásmagya-

rázatai, mikből sohasem fogyott ki; pl. 403-ban Abdiást kommentálta. A következő év elején (404. jan. 26.) elhunyt legnagyobb jöltevője, szent Paula asszony, a ki öt gyermekével özvegyen maradván, egész életét a kereszténység ügyének szentelte, vagyonát a szegények közt osztotta ki s a szentföld bejárása után Betlehemben telepedett le, hol 20 éven át görög és zsidó nyelven is olvastatta a szentírást. Életrajzát két könyvecskében legőszintébb tisztelője, Jeromos írta meg. Görögből ismét latinra fordította Theophilusnak egy husvétii pásztorlevelét, szent Pachomius szerzetesi rendszabályait s annak, valamint Theodorikusnak leveleit, szent Ágostonnal pedig újra keserű hangon levelezett. Lefordította Theophilusnak Aranyszájú szent János ellen írt könyvét (406), magyarázatokkal látta el Zachariás és Malachiás próféták, Oseás, Joel és Ámos könyvét; röpiratban hevesen támadta meg a galliai Vigilantiust, ki a vértanúk és ereklyék tisztelete, a szerzetesélet s a babonáság ellen harczolt. Majd Minervius és Alexander szerzeteseknek válaszolt, mit kell tartani az apostolnak azon szavairól, hogy »mindnyájan alszunk.« Mikor a kisebb próféták kommentálásával is elkészült, Dániellel kezdett foglalkozni s ezúttal különösen Porphyriust czáfalgatta, ki 12 könyvet írt Dániel ellen. Ezen magyarázatokban azonban rosszakarói szerint nagyon megsértette Stilicho római vezért, midőn szobrát azzal a szoborral hasonlította össze, melyet Dániel szerint (II. 31—35.) Nabukadnezár látott álmában s melynek lábai részben ugyan vasból, részben azonban cserépből vannak. Rómát tartotta a negyedik birodalomnak, mely Nabukadnezárnak s másoknak birodalma után következik; de hazafias bánattal teszi hozzá, hogy míg kezdetben nem volt erősebb és tartósabb birodalom a rómainál, most már nincs gyöngébb sem, mert hiszen polgári háborúiban s a különböző nemzetek ellen folytatott küzdelmeiben egyaránt barbár népek segítségére szorúl. A vezér pedig maga is barbár származású lévén magára vette a czélzást és csak kivégeztetése (408. aug.) akadályozta meg, hogy az egyháztudós ellen keményen föl ne lépjen; mire különben Ezsaiáshoz írt tizenegyedik commentariusában Jeromos megjegyzi, hogy a fejedelmeknek nem szabad a szentírásbeli igazságok elhanyagolásával hízelegni. Két esztendő múlva azonban, midőn arról értesült, hogy Alarich elfoglalta Rómát s az ő ismerősei közül is sokakat megölt, titkon visszakívánhatta Stilichót, ki idáig legalább Itáliát tudta megvédeni a barbárok ellen. A fájdalom eleinte leverte, s ha vigasztalást keresett is Ezechiel kommentálásában, minduntalan felzavarták nyugalmaiból a birodalom különböző részeiből érkező rossz hírek.

Ezechiél magyarázásában őt magát is megakasztották a sara-
cenus barbárok, kik »árviz gyanánt« árasztották el Egyiptom
határait, Palaestinát, Phoeniciát, Syriát, úgy hogy »Krisztus
kegyelméből alig szabadúlhatott kezeik közül.« A hajdan gazdag
nemesek mindenfelől mint koldusok menekültek Betlehembe,
s mivel nem segíthetett rajtuk, együtt sírt velök.

De ilyen nyomorúságok közt is teljesítette egy Principia
nevű leány kérését, hogy elkészítse szent Marcella siriratát.
Ekkor írta leveleit Rusticus szerzeteshez, melyekben a szegény-
séget, mint szerzetes-erényt, elsősorban ajánlja figyelmébe;
»mert hiszen . . . úgymond — a mostani idők nyomorúságai,
a fegyverek örökös csattogása közt, úgysis elég gazdag, kinek
legalább kenyere van.« Gaudentiushoz írt levelében pedig arról
panaszodik, hogy »roskadozik a világ; a híres várost, a római
császárság fejét tűzvész pusztította el; nincsen hely, hol római
menekültek nem volnának.« Ilyen elkeseredett hangulatban
fejezte be (413) Ezechiélhez írt magyarázatait.

Hírnevétől vonzatva, *Orosius* Hispániából jött hozzá, hogy
döntsön a lélek eredetéről szóló vitában, melyet kora tudósai
jobbadán Origenes szellemében tárgyaltak s melyről szent
Ágoston, kihez először fordult, nem akart nyilatkozni, hanem
maga is (415) Jeromos véleményét kérte ki. Jeromost azonban
akkor Pelagiusnak Palaestinában terjeszkedő eretneksége fog-
lalkoztatta s így nem is adhatta meg a kívánt választ.

Pelagius tanításait a jeruzsálemi egyházak egy része is
helyeselte. Jeromos megvetette »a kásán hizott skótot«, a kivel
különben Palaestinában személyesen is találkozott. Jeremiáshoz
416-ban írt commentariusában őt nyíltan hazugnak nevezte,
majd Ktesiphonhoz intézett levelében és dialogusainak három
könyvében is élesen támadta. Így történt, hogy a pelagianusok,
mialatt Joannes jeruzsálemi püspök Liddában 14 palaestini
püspökkel zsinatot tartott, bosszúból fölégették Jeromos bet-
lehem-i monostorát s kevésbe mult, hogy magát Jeromost is
meg nem ölték. Vigasztalása az a levél volt, melyet Innocen-
tius pápától kapott s melyhez hasonló levél érkezett Aurelius-
hoz és Joannes püspökhöz is (417). Ennek mégis volt annyi
hatása, hogy Pelagius hívei csak Joppére szorítkozhattak, hol
»jobb idők« jövetelére vártak. Jeromos hívei Catilina-féle embe-
reknek tartották őket. De Jeromos Jeruzsálemet is a romlott
helyek közé számította. A hogy szent Ágoston írta, Jeruzsá-
lemben Nabukadnezár uralkodik s nem akarja meghallgatni
Jeremiás tanácsait.

Elkeserítette, hogy meghalt Julia Eustachion is, ki
anyjának Paulának halála után a betlehem-i apáczaárda

fődísz, a Scipiók és Paulusok méltó ivadéka volt (419). Az egyház szept. 28-án üli emlékezetét. Ez az eset annyira leverté a különben is beteges Jeromost, hogy Alypius és szent Ágoston előtt épen lelki állapotára hivatkozva mentegetőzött, miért nem írta meg könyvét Pelagius egyik híve, Annianus diaconus ellen. Százötven fenmaradt levele közül, időrendben; ez volt az utolsó. 420-ban szept. 30-án az egyház nagy írója maga is elhunyt Betlehemben, vagy inkább annak közelében. hol 35 év alatt oly lázas irodalmi munkásságot fejtett ki.

Művei a Migne-féle Patrologiában teljes *tizenegy* hatalmas kötetet tesznek ki. Az első kötet történelmi tekintetben is igen becses százötven levelét közli. Ki keresné pl. az egynejűségről írt 123-ik levelében a kora történeti viszonyaira való kitérést, a pannóniainál különben oly természetes sóhajtást, hogy a szájalomra méltó köztársaságot a pannóniai ellenségek kvádok, szarmaták, vandalok, alánok, gepidák, herulok, szászok, burgundok, alemannok stb. — pusztítják! Vagy ki keresné Oceanusnak Fabiola halálát jelentő 77-ik levelében a keletre törő hunok rövid jellemzését, és a Laetához leánykája neveléséről írt 107-ik levelében, melyben a legpogányabb népek megtérését emlegeti, hogy immár a hunok is zsoltárokat énekelnek és hogy Scythia fagyát a hit melege engeszteli föl!

A második kötet első cikke *Remete szent Pál* életrajza, mely annyiban különösebben is érdeklí hazánkat, hogy szent Pál teste Nagy Lajos idejében hazánkba került s hogy ennek a remetének nevét viselte a pálosok magyar szerzete. Pachomius szerzetesrendi szabályzatának latin fordítása szintén történelmi forrás. Történelmi szempontból azonban a kötet legfőbb kincse a *híres férfiakról* (de viris illustribus) szóló 135 rövid fejezetre osztott életrajzgyűjtemény, melylyel Jeromos a keresztény világ Plutarchosa lett, a mennyiben az apostolokon kezdve s önmagán végezve, a kereszténység 135 leghíresebb emberének rövidre fogott életrajzát nyújtja.

A harmadik kötet hitvitató értekezéseiben szintén gyakran kitér történelmi, különösen egyháztörténelmi kérdésekre, s pl. az ó- és új-testamentum héber neveiről összeállított magyarázó szótára vagy a héber nevekről szerkesztett terjedelmes jegyzéke az első kísérletek közé tartozik a nyelvnek történelmi bizonyosságul való használása tekintetében; a héber helyek fekvéséről és nevééről szóló száraz, de igen becses tanulmány pedig a történelmi földrajz szempontjából érdekes, mert ennek alapján bízávt meg lehetett szerkeszteni Palaestina térképét.

A negyedik kötet Ezsaiásnak és Jeremiásnak, az ötödik Ezechielnek, Dánielnek és Jeremiás siralmainak, a hatodik a

kisebb prófétáknak, a hetedik Máté és Lukács evangelistáknak és Pál apostolnak van szentelve.

A történetíróra nézve az első köteten kívül legbecsesebb a nyolczadik, melynek tartalma: 1. Eusebius Pamphilus krónikájának fordítása a 33—676 hasábon; 2. Szent Jeromos krónikája, mint amannak folytatása 330—381-ig a 677—702 hasábon; 3. Prosperus Aquitanus krónikájának folytatása a 382 évtől fogva a 703—724 hasábon. (Ezekhez járulnak Pontacus Arnold püspöknek jegyzetei 725—1206 h.) Ebben már Dácia és Pannónia, sőt a hunok történetét is érinti. Fölemlíti, hogy ő maga Gratianus és Theodosius, vagyis a maga kora eseményeiről csak néhány szóval írt; nem azért — tette hozzá — mintha az élókról nem merne szabadon és igazán beszélni, mert hiszen az Isten félelme megakadályozza az emberek től való félelmet, hanem azért, mert földjeiken barbárok járnak-kelnek, s így minden bizonytalan. Saját krónikáját azzal végzi, hogy Ádám-tól Valens uralkodása 14-ik évéig, vagyis hatodik consulsága idejéig 5579 esztendő telt el.

A kilenczedik és tizedik kötet az ó-testamentumhoz írt magyarázatait tartalmazza; mint mindig és mindenütt, itt is bőséges történelmi jegyzetek kíséretében. Végre a tizenegyedik kötet a Jeromosnak tulajdonított 53 levelet közli azokkal az értekezésekkel és a szerzetesek számára írt szabályzattal együtt, melyeknek szerzője szintén ő volna.

Munkásságának méreteiről fogalmat adhat, hogy iratai a Migne-féle Patrologiában összesen 11,806 hasábot foglalnak el, hozzászámítva természetesen Vallarsi, Maffei és Migne igen bőséges magyarázatait is.

MÁRKI SÁNDOR.